

Wpływ wielkości współczynnika k na właściwości betonu zawierającego w swym składzie zmielony granulowany żużel wielkopiecowy

dr inż. Arkadiusz Janic, mgr inż. Jakub Bakalarz, Centrum Technologiczne Betotech Sp. z o.o.,
prof. dr hab. inż. Zbigniew Giergiczyński, Politechnika Śląska, Góraźdze Cement S.A.

1. Wprowadzenie

Polityka zrównoważonego rozwoju promująca ograniczenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery, ochronę naturalnych złóż surowców nieodnawialnych oraz ponowne zastosowanie ubocznych produktów z różnych gałęzi przemysłu opiera się na poszukiwaniu nowych rozwiązań materiałowo-technologicznych mających na celu m.in. ograniczenie ilości klinkieru portlandzkiego w składzie cementu i betonu. Do produkcji 1 tony klinkieru portlandzkiego wykorzystuje się około 1,7 tony surowców naturalnych oraz emituje się około 780–820 kg CO₂ do atmosfery [1–9].

Zarówno z ekonomicznego, jak i ekologicznego punktu widzenia podczas produkcji cementu i betonu stosuje się uboczne produkty przemysłowe, głównie granulowany żużel wielkopiecowy (GGBFS) i popiół lotny, zwane w normie cementowej PN-EN 197-1 [18] składnikami głównymi, natomiast w normie betonowej PN-EN 206 [19] dodatkami typu II. O ile popiół lotny jest w kraju powszechnie stosowany w składzie betonu jako dodatek typu II, o tyle stosowanie zmielonego granulowanego żużla wielkopiecowego (GGBFS) w charakterze dodatku typu II ogranicza się do zastosowań specjalnych. W Polsce GGBFS jest stosowany powszechnie jako składnik główny cementów portlandzkich żużlowych CEM II/A,B-S, cementów portlandzkich wieloskładnikowych CEM II/A,B-M, cementów hutniczych CEM III/A,B oraz cementów wieloskładnikowych CEM V/A,B.

Stosując dodatki typu II, można zoptymalizować ilość cementu w składzie betonu. Wówczas w celu spełnienia wymogów zawartych w normie PN-EN 206 [19], dotyczących minimalnej zawartości cementu oraz maksymalnego stosunku wodno-cementowego dla danej klasy ekspozycji, ilość cementu zastępuje się sumą ilości zastosowanego cementu oraz całości lub części zastosowanego dodatku typu II. Norma PN-EN 206 [19] dopuszcza trzy koncepcje uwzględnienia dodatków typu II w składzie betonu:

- równoważnych właściwości użytkowych,
- kombinacji równoważnych właściwości użytkowych,
- współczynnika k .

Koncepcja równoważnych właściwości użytkowych, jak i koncepcja kombinacji równoważnych właściwości użytkowych pozwalają na stosowanie dodatków w dowolnych ilościach oraz uwzględnianie ich w składzie betonu w całości, jeżeli wykaże się ich przydatność, a uzyskany beton będzie odpowiednio wytrzymały i trwały. Zapisy takie ułatwiają projektowanie betonu z dodatkami typu II, nakładając jednocześnie obowiązek udokumentowania równoważnych właściwości betonu o zmodyfikowanym składzie. W badaniach jako cement referencyjny (odniesienia) zastosować można dowolny cement zgodny z PN-EN 197-1 [18], dopuszczony do stosowania w danej klasie ekspozycji według PN-EN 206 [19] oraz PN-B 06265 [20]. Najczęściej cementem referencyjnym jest cement portlandzki CEM I.

Trzecia koncepcja uwzględnienia dodatków typu II w składzie betonu to koncepcja współczynnika k – metoda zalecana i w kraju powszechnie stosowana. W normie PN-EN 206 [19] określono zasady stosowania koncepcji współczynnika k w odniesieniu do popiołu lotnego, pyłu krzemionkowego oraz zmielonego granulowanego żużla wielkopiecowego, stosowanych razem z cementem portlandzkim CEM I lub cementem portlandzkim wieloskładnikowym CEM II/A. Wielkość k określa, jaką część zastosowanego dodatku typu II można uznać za ekwiwalent cementu, odnosząc się do wymagań klas ekspozycji związanych z minimalną zawartością cementu i maksymalnym współczynnikiem wodno-cementowym. W praktyce stosowanie koncepcji współczynnika k sprowadza się do zastąpienia współczynnika wodno-cementowego współczynnikiem:

- $w/c = \text{woda}/(\text{cement} + k \cdot \text{dodatek})$,
oraz spełnieniu warunku
- $\text{ilość}(\text{cement} + k \cdot \text{dodatek}) \geq \text{min. zawartość cementu wymagana z uwagi na wyspecyfikowaną klasę ekspozycji}$. Zgodnie z zapisami normy PN-EN 206 (załącznik L) [19] podczas stosowania GGBFS jako dodatku typu II w składzie betonu zaleca się przyjmowanie wielkości współczynnika k równej 0,6. Przyjęta wielkość współczynnika k podczas stosowania granulowanego żużla wielkopiecowego jest uzależniona od wielu czynników, do których należy

Tabela 1. Właściwości fizyczne zastosowanych składników

Właściwość	Uzyskany wynik	
	CEM I 42,5R	GGBFS
Gęstość właściwa [g/cm ³]	3,11	2,94
Powierzchnia właściwa wg Blaine'a [cm ² /g]	3850	4040

Tabela 2. Wytrzymałość na ściskanie cementu portlandzkiego CEM I 42,5R i wskaźnik aktywności GGBFS

Rodzaj spoiwa	Wytrzymałość na ściskanie [MPa] Wskaźnik aktywności [%] po upływie						
	2 dni	7 dni	28 dni	56 dni	90 dni	180 dni	360 dni
CEM I 42,5R (100%)	$\frac{32,3}{100,0}$	$\frac{49,8}{100,0}$	$\frac{58,6}{100,0}$	$\frac{60,2}{100,0}$	$\frac{63,7}{100,0}$	$\frac{68,5}{100,0}$	$\frac{73,1}{100,0}$
CEM I 42,5R (50%) + GGBFS (50%)	$\frac{11,8}{36,6}$	$\frac{29,7}{59,6}$	$\frac{52,2}{89,1}$	$\frac{59,8}{99,3}$	$\frac{63,0}{98,9}$	$\frac{67,8}{99,0}$	$\frac{71,0}{97,1}$

zaliczyć: aktywność GGBFS, rodzaj zastosowanego cementu oraz rodzaj aplikacji.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wpływu wielkości współczynnika k na właściwości betonu zawierającego w swym składzie zmielony granulowany żużel wielkopieczowy jako dodatek typu II. W prowadzonych badaniach stosowano żużel pochodzący od krajowego producenta.

2. Charakterystyka zastosowanych składników

W badaniach zastosowano cement portlandzki CEM I 42,5R spełniający wymagania normy PN-EN 197-1 [18] oraz zmielony granulowany żużel wielkopieczowy zgodny z normą PN-EN 15167-1 [11]. Właściwości fizyczne podano w tabeli 1, a wytrzymałość na ściskanie cementu CEM I 42,5R i wskaźnik aktywności GGBFS – w tabeli 2.

Do wykonania mieszanek betonowych zastosowano: piasek kwarcowy 0/2 mm, grys bazaltowy 2/8 mm oraz grys bazaltowy 8/16 mm. Krzywą przesiewu dla mieszanki kruszyw 0/16 mm przedstawiono na rysunku 1.

W składzie mieszanki betonowej zastosowano dwa rodzaje domieszek chemicznych: plastyfikator zawierający ligno-sulfoniany oraz superplastyfikator zawierający etery polikarboksylowe.

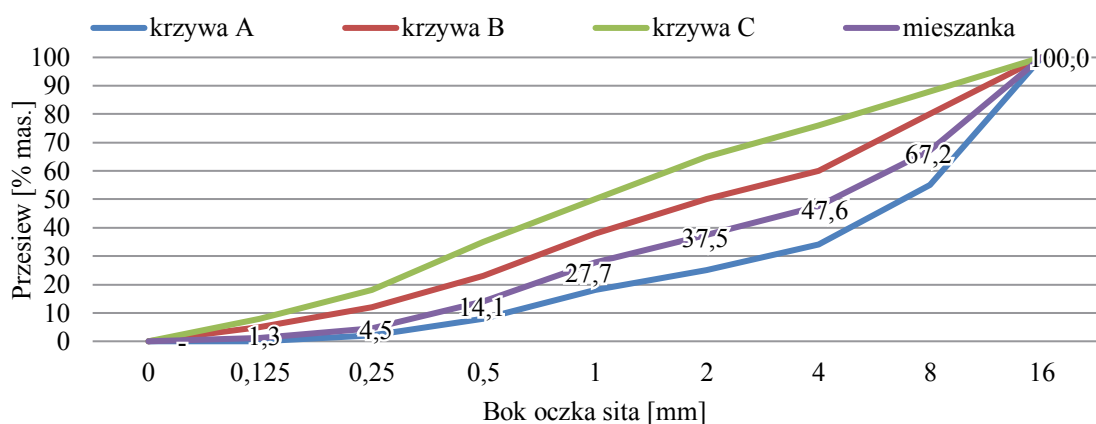
3. Skład badanych betonów

W celu oceny wpływu wielkości współczynnika k na właściwości mieszanki betonowej i stwardniałego betonu zawierającego przy stosowaniu GGBFS jako dodatek typu II przyjęto następujące założenia:

- minimalna klasa wytrzymałości na ściskanie stwardniałego betonu po 28 dniach dojrzewania C35/45;
- zawartość cementu C_{eq} równa 340 kg/m³ betonu (liczona jako $C_{eq} = \text{cement} + k \cdot \text{GGBFS}$);
- stosunek w/s równy 0,45 ($s = \text{cement} + k \cdot \text{GGBFS}$);
- wielkość współczynnika k przy zastosowaniu GGBFS: 0,6, 0,8 i 1,0;
- konsystencja mieszanki betonowej badana metodą opadu stożka po 5 minutach od pierwszego kontaktu wody z cementem 200±30 mm (klasa konsystencji S4 wg PN-EN 12350-2 [13]);
- zawartość powietrza badana metodą ciśnieniową po 5 minutach od pierwszego kontaktu wody z cementem wg PN-EN 12350-7 [14]: 2,0±1,0% obj.

Składy zaprojektowanych mieszanek betonowych zaprezentowano w tabeli 3. Beton, w którym zastosowano tylko cement portlandzki CEM I 42,5R, uznano za beton odniesienia (porównawczy).

Rys. 1. Krzywa uziarnienia kruszyw (krzywe A, B, C – graniczne krzywe uziarnienia kruszywa wg PN-B-06265 [20])

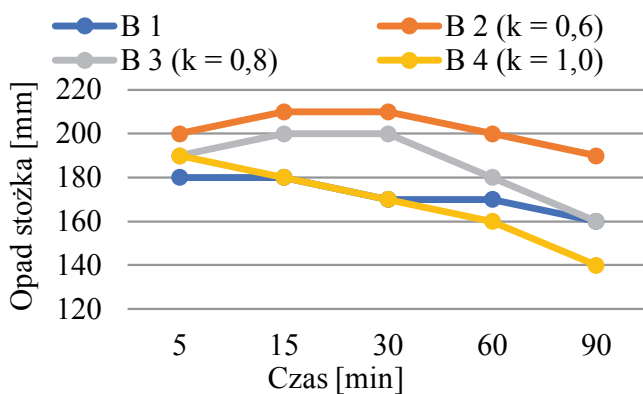

4. Wyniki badań i ich omówienie

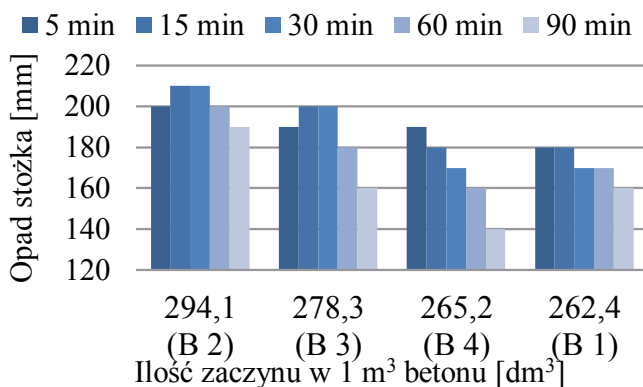
4.1. Właściwości mieszanki betonowej

Konsystencję mieszanki betonowej określono metodą opadu stożka zgodnie z normą PN-EN 12350-2 [13]. Ilość domieszki upłynniającej była zmienna i została dobrana tak, aby konsystencja mierzona metodą opadu stożka po 5 minutach od pierwszego kontaktu cementu z wodą wynosiła 200 ± 30 mm (klasa konsystencji S4). Uzyskane wyniki badań konsystencji przedstawiono na rysunku 2, natomiast wpływ ilości zaczynu na zmianę konsystencji w czasie – na rysunku 3.

Analizując uzyskane wyniki badań, stwierdzono, że wraz ze wzrostem zawartości zaczynu cementowego konsystencja mieszanki betonowej ulega poprawie. Zastąpienie części cementu portlandzkiego CEM I 42,5R przez GGBFS poprawiło właściwości reologiczne mieszanki betonowej przy

Rys. 2. Konsystencja mieszanki betonowej

Rys. 3. Ilość zaczynu a konsystencja mieszanki betonowej

Tabela 3. Składy mieszanek betonowych

Składniki	Zawartość składnika [kg/m³] w mieszance betonowej			
	B 1	B 2	B 3	B 4
CEM I 42,5R	340	212,5	188,9	170
GGBFS	0	212,5	188,9	170
Wielkość współczynnika k	0	0,6	0,8	1,0
C_{eq} ($c + k \cdot GGBFS$)	340	340	340	340
Cement + GGBFS	340	425	377,8	340
Woda	148	148	148	148
Stosunek w/C_{eq} ($w/c + k \cdot GGBFS$)	0,45	0,45	0,45	0,45
Stosunek w/c	0,45	0,72	0,81	0,90
Piasek 0/2 mm	760	727	743	757
Grys bazaltowy 2/8 mm	623	595	609	620
Grys bazaltowy 8/16 mm	710	678	694	706
Plastyfikator	1,7	1,7	1,7	1,7
Superplastyfikator	3,40	3,22	3,06	2,55
Ilość zaczynu w 1 m³ betonu [dm³]	262,4	294,1	278,3	265,2

Tabela 4. Zawartość powietrza w mieszankach betonowych

Oznaczenie mieszanki betonowej	Zawartość powietrza [%] po upływie				
	5 min	15 min	30 min	60 min	90 min
B 1	1,8	1,8	2,0	2,3	2,3
B 2 ($k = 0,6$)	1,8	1,8	1,9	2,0	2,0
B 3 ($k = 0,8$)	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6
B 4 ($k = 1,0$)	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7

$k = 0,6$ i $0,8$. Zjawisko to, według Wooda [10], powiązane jest z gładką i szklistą budową powierzchni zewnętrznej ziaren żużla wielkopieczowego tworzącą płaszczyznę poślizgu dla zaczynu cementowego. GGBFS w porównaniu do cementu portlandzkiego CEM I wiąże mniejszą ilość wody. Największy opad stożka otrzymano dla mieszanki B 2 ($k = 0,6$) o najwyższej ilości zaczynu cementowego, natomiast najmniejszy opad stożka uzyskano dla mieszanki referencyjnej B 1 charakteryzującej się najniższą zawartością zaczynu (rys. 3). Zawartość powietrza badanych mieszanek betonowych podano w tabeli 4.

W mieszankach betonowych zawierających GGBFS, w porównaniu do mieszanki referencyjnej oznaczonej B 1 (cement portlandzki CEM I) odnotowano nieznaczny spadek zawartości powietrza (tab. 4).

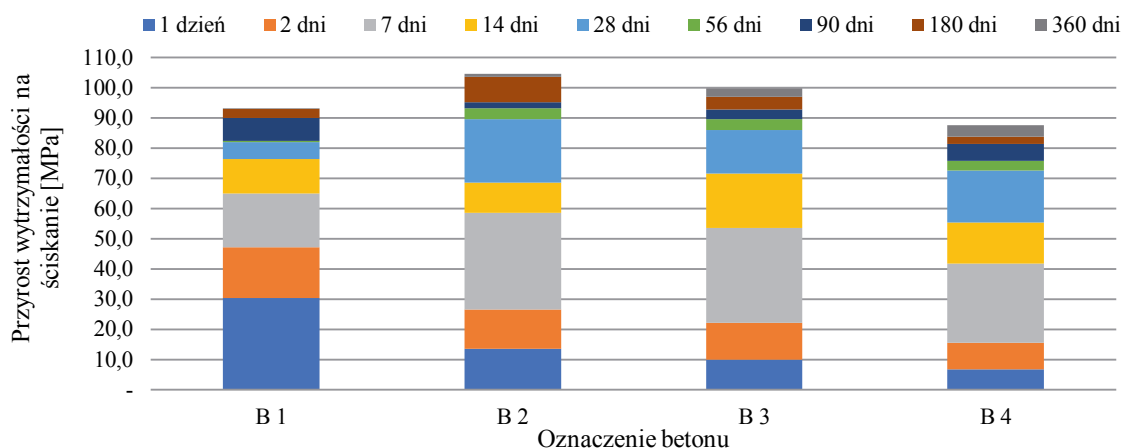
4.2. Właściwości stwardniałego betonu

Wytrzymałość na ściskanie betonów oznaczono zgodnie z normą PN-EN 12390-3 [15] po 1, 2, 7, 28, 56, 90, 180 i 360 dniach dojrzewania. Wyniki przedstawiono w tabeli 5 i na rysunku 4.

Po 28 dniach dojrzewania badane betony uzyskały wyższe klasy wytrzymałości na ściskanie niż projektowana klasa

Tabela 5. Wyniki wytrzymałość na ściskanie $f_{cm,cube}$

Oznaczenie betonu	Wytrzymałość na ściskanie $f_{cm,cube}$ [MPa] po upływie:									Klasa wytrzymałości na ściskanie betonu określona po:	
	1 dnia	2 dni	7 dni	14 dni	28 dni	56 dni	90 dni	180 dni	360 dni	28 dniach	90 dniach
B 1	30,3	47,2	64,9	76,4	82,0	82,4	90,0	92,9	93,1	C60/75	C70/85
B 2 ($k = 0,6$)	13,6	26,6	58,5	68,5	89,6	93,2	95,2	103,6	104,6	C70/85	C70/85
B 3 ($k = 0,8$)	10,0	22,1	53,5	71,5	86,0	89,5	92,8	97,0	99,7	C60/75	C70/85
B 4 ($k = 1,0$)	6,8	15,5	41,8	55,3	72,5	75,7	81,4	83,8	87,5	C55/67	C60/75

Rys. 4. Przyrost wytrzymałości na ściskanie badanych betonów

C35/45 (tab. 5). Najwyższą 28-dniową wytrzymałość na ściskanie odnotowano dla betonu B 2 o przyjętym współczynniku k równym 0,6. Należy również podkreślić, iż zarówno po 28 dniach dojrzewania, jak i w późniejszych terminach badań, betony: B 2 ($k = 0,6$) i B 3 ($k = 0,8$) charakteryzowały się wyższymi wytrzymałościami na ściskanie w porównaniu do betonu odniesienia B 1 (rys. 4). Natomiast beton B 4 ($k = 1,0$) w każdym terminie badania cechował się wytrzymałością na ściskanie niższą od wytrzymałości betonu referencyjnego (cement CEM I). Ponadto zauważyć można, że betony zawierające w swym składzie GGBFS, już między 7 a 14 dniem dojrzewania, miały wyższe przyrosty wytrzymałości na ściskanie od betonu referencyjnego (rys. 4). Głębokość penetracji wody pod ciśnieniem w betonie określono zgodnie z normą PN-EN 12390-8 [16] po 28 i 90 dniach dojrzewania. Natomiast odporność betonu na karbonatyzację, po 28 i 90 dniach dojrzewania, oznaczono zgodnie z prEN 12390-12 [12] – próbki pielęgnowano w wodzie przez cały okres dojrzewania, zgodnie z wytycznymi normy

PN-EN 12390-2 [17], po tym czasie próbki przechowywano przez 14 dni w warunkach powietrzno-suchych, a następnie próbki na 70 dni umieszczono w komorze karbonatyzacyjnej, gdzie stężenie CO_2 wynosiło $4,0 \pm 0,5\%$, temperatura była równa $20 \pm 2^\circ C$, a wilgotność względna wynosiła $55\% \pm 5\%$. Uzyskane wyniki zaprezentowano w tabeli 6.

Wszystkie zaprojektowane betony cechują się bardzo niską głębokością penetracji wody pod ciśnieniem nie przekraczającą 20 mm oraz bardzo małą głębokością karbonatyzacji. Świadczy to o wysokiej szczelności badanych betonów. Najniższą głębokość penetracji wody pod ciśnieniem uzyskano dla betonu referencyjnego (B 1). Wydłużenie okresu dojrzewania betonu w wodzie z 28 dni do 90 dni zwiększa szczelność stwardniałego zaczynu cementowego (tabela 6). Wynika to z wyższego stopnia przereagowania spoiwa cementowo-żużlowego, efektem czego jest ograniczenie wnikania mediów agresywnych do wnętrza struktury betonu.

Mrozoodporność betonu dla stopnia mrozoodporności F150 określono według normy PN-B-06265 [20] na próbkach dojrzewających 28 i 90 dni. Uzyskane wyniki podano w tabeli 7.

Po 28 dniach dojrzewania badane betony, z wyjątkiem betonu referencyjnego B 1, nie były mrozoodporne, ponieważ cechują się spadkami wytrzymałości na ściskanie Δf_c większymi niż 20%. Natomiast po 90 dniach dojrzewania badane betony

Tabela 6. Wyniki głębokości penetracji wody pod ciśnieniem i głębokości karbonatyzacji betonu

Czas dojrzewania [dni]	Głębokość penetracji wody pod ciśnieniem [mm]				Głębokość karbonatyzacji [mm]			
	B 1	B 2 ($k = 0,6$)	B 3 ($k = 0,8$)	B 4 ($k = 1,0$)	B 1	B 2 ($k = 0,6$)	B 3 ($k = 0,8$)	B 4 ($k = 1,0$)
28	6	15	14	15	0	0	0	2
90	5	8	7	11	0	0	0	0

należy zaliczyć do grupy betonów mrozoodpornych dla stopnia mrozoodporności F150, spełniających kryteria zawarte w normie PN-B-06265 [20], co do oceny wizualnej, maksymalnego spadku masy oraz maksymalnego spadku wytrzymałości na ściskanie po 150 cyklach zamrażania i rozmrażania (F 150). Uzyskane wyniki potwierdzają słuszność przyjętego w normie PN-B-06265 [20] 90-dniowego „czasu równoważnego” dla badań trwałościowych betonu. W celu poprawy mrozoodporności betonu z udziałem GGBFS po upływie 28 dni dojrzewania zaleca się właściwe napowietrzenie mieszanki betonowej.

5. Podsumowanie

Na podstawie analizy uzyskanych wyników badań można stwierdzić, że:

- zastąpienie części cementu portlandzkiego CEM I przez zmielony granulowany żużel wielkopiecowy, w wyniku zwiększenia ilości zaczynu, poprawiło urabialność i konsystencję mieszanki betonowej oraz pozwoliło na zredukowanie ilości superplastyfikatora niezbędnego do uzyskania projektowanej konsystencji. Poprzez zastosowanie zmielonego granulowanego żużla wielkopiecowego z wielkością współczynnika $k = 0,6$ i $0,8$, jako częściowego substytutu cementu portlandzkiego CEM I, uzyskano mniejsze wytrzymałości na ściskanie w okresie początkowym (po 1, 2, 7 i 14 dniach dojrzewania), natomiast wytrzymałość na ściskanie po 28 dniach i dłuższym terminie była wyższa niż betonu z użyciem cementu portlandzkiego CEM I;
- najwyższą trwałością (najmniejszą głębokością wnikania wody pod ciśnieniem, najmniejszą głębokością karbonatyzacji oraz największą mrozoodpornością) charakteryzował się beton o przyjętych wielkościach współczynnika $k = 0,6$ i $0,8$. Uwzględniając, aspekty aplikacyjne oraz ekologiczne, wielkość współczynnika $k = 0,8$ w przypadku zastosowania GGBFS jako dodatku typu II w składzie betonu jest wielkością rekomendowaną. Zaleca się określanie właściwości stwardniałego betonu (cech trwałościowych i wytrzymałościowych) zawierającego w swym składzie zmielony granulowany żużel wielkopiecowy po 90 dniach dojrzewania (czas równoważny).

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ajdukiewicz A., Beton a rozwój zrównoważony, Budownictwo-Technologie-Architektura 3(27)2004, str. 38–44
- [2] Alberici S., de Beer J., van der Hoorn I., Maarten S., Fly ash and blast-furnace slag for cement manufacturing, BEIS Res. Pap. 19(2017)

Tabela 7. Wyniki mrozoodporności betonu dla stopnia F150

Oznaczenie betonu	Termin rozpoczęcia badania mrozoodporności po okresie dojrzewania							
	28 dni				90 dni			
	Średni spadek masy Δm_f [%]	Średnia wytrzymałość na ściskanie próbek świadków f_{F1} [MPa]	Średnia wytrzymałość na ściskanie próbek po badaniu mrozoodporności f_{F2} [MPa]	Spadek wytrzymałości na ściskanie Δf_f [%]	Średni spadek masy Δm_f [%]	Średnia wytrzymałość na ściskanie próbek świadków f_{F1} [MPa]	Średnia wytrzymałość na ściskanie próbek po badaniu mrozoodporności f_{F2} [MPa]	Spadek wytrzymałości na ściskanie Δf_f [%]
B 1	-1,0	89,2	77,1	13,6	0,2	92,9	84,9	8,7
B 2 ($k = 0,6$)	-0,2	99,6	78,9	20,7	0,1	100,1	97,4	2,7
B 3 ($k = 0,8$)	-1,0	98,5	75,5	23,4	0,1	97,9	94,9	3,1
B 4 ($k = 1,0$)	-0,6	81,3	51,9	36,2	0,5	84,4	79,8	5,4

- [3] Baran T., Ograniczenie emisji gazów i pyłów związane z wykorzystaniem odpadów w przemyśle cementowym, Materiały Budowlane 12/2019, str. 4–7
- [4] Boukendakdji O., Kadri E. H., Kenai S., Effects of granulated blast furnace slag and superplasticizer type on the fresh properties and compressive strength of self-compacting concrete., Cem. Concr. Res. 34(2012), str. 583–590
- [5] Czarnecki L., Kurdowski W., Tendencje kształtujące przyszłość betonu, Materiały Konferencji Dni Betonu 2006, Stowarzyszenie Producentów Cementów 2006, str. 47–64
- [6] Giergiczyński Z., Fly ash and slag, Cem. Concr. Res. 124 (2019)
- [7] Górażdże Cement S.A., Cementy z dodatkiem granulowanego żużla wielkopiecowego – rodzaje, właściwości, zastosowanie, 2017
- [8] Neville A. M., Właściwości betonu, Stowarzyszenie Producentów Cementu, Kraków, 2012
- [9] Ryou J. S., Song I. H., Kim S. S., Lee J., New technology of blastfurnace slag activation with recycling water from ready-mixed concrete production, Cement Wapno Beton 1/2013, str. 33–38
- [10] Wood K., Twenty years of experience with slag cement, in Proc. Slag Cem. Semin. Univ. Alabama, Birmingham, 1981
- [11] PN-EN 15167-1:2007: Mielony granulowany żużel wielkopiecowy do stosowania w betonie, zaprawie i zaczynie – Część 1: Definicje, specyfikacje i kryteria zgodności, 2007
- [12] prEN 12390-12:2010: Testing hardened concrete – Part 12: Determination of the potential carbonation resistance of concrete: Accelerated carbonation method, 2010
- [13] PN-EN 12350-2:2019-07: Badania mieszanki betonowej – Część 2: Badanie konsystencji metodą opadu stożka, 2011
- [14] PN-EN 12350-7:2019-08: Badania mieszanki betonowej – Część 7: Badania zawartości powietrza – Metody ciśnieniowe, 2011
- [15] PN-EN 12390-3:2019-07: Badania betonu – Część 3: Wytrzymałość na ściskanie próbek do badań, 2011
- [16] PN-EN 12390-8:2019-08: Badania betonu – Część 8: Głębokość penetracji wody pod ciśnieniem, 2011
- [17] PN-EN 12390-2:2011: Badania betonu – Część 2: Wykonywanie i pielęgnacja próbek do badań wytrzymałościowych, 2011
- [18] PN-EN 197-1:2012: Cement – Część 1: Skład, wymagania i kryteria zgodności dotyczące cementów powszechnego użytku, 2012
- [19] PN-EN 206+A1:2016-12: Beton Wymagania, właściwości, produkcja i zgodność, 2016
- [20] PN-B-06265:2018-10: Beton – Wymagania, właściwości, produkcja i zgodność – Krajowe uzupełnienie PN-EN 206+A1:2016-12, 2018